

ČENĚK STAŇA

STARÉ MĚSTO A VELKOMORAVSKÁ HRADIŠTĚ

Již několik generací vlastivědných pracovníků a archeologů věnuje značnou pozornost velkomoravským hradištím, a to na Moravě, na Slovensku i v Dolních Rakousích (I. L. Červinka 1928). Na první pohled je zřejmé, že jde o objekty velmi různorodé. Nejširší veřejnost v souvislosti s nimi vždy nejvíce vzrušovala otázka hlavního centra Velké Moravy. Je zajímavé, že při hodnocení hradišť z tohoto hlediska nehrály mnohdy hlavní úlohu objektivní vědecké poznatky ani u zkušených badatelů, jak dobře ukazuje spisek I. L. Červinky, vydaný právě před čtyřiceti roky v Uherském Hradišti (1948), či stanovisko tehdejšího oficiálního představitele moravské prehistorie profesora brněnské univerzity E. Šimka (1920 až 1921), kteří až do konce života setrvali při svém mínění, že sídlem Svatoplukovým byl Děvín nad ústím Moravy do Dunaje. Nelze se proto divit, že by ještě i dnes bylo možno veřejné mínění snadno svést k domněnce, že hlavní hradiště Velké Moravy bylo např. ve Znojmě. Jistě mnohého napadne otázka: má vůbec archeologie a historická věda spolehlivá kritéria pro klasifikaci hradišť? Není jejich význam určován podle badatele, který provádí výzkum, nebo nahodilými jednotlivostmi, které se při výzkumu objeví? Jak mohl být ignorován význam středního Pomoraví a speciálně Starého Města koncem čtyřicátých let, když odtud byly známy početné bohaté nálezy již více než dvacet let (L. Niederle 1927; L. Niederle—A. Zelnitius 1929)? Při našich historických koncepcích je opravdu třeba procházet mnohými úskalími. Začíná to již stavem dochování památky. Je pochopitelné, že nelze získat stejné množství poznatků o dávném osídlení na lokalitě, která je až do současnosti trvale osídlena, jako na místech, která ležela celá staletí ladem, v lesích nebo na lukách. Při syntéze je třeba citlivě vážit intenzitu výzkumu každého hradiště a rovněž dostupnost a kritické zpracování terénních objevů. I když snad ve všech směrech jsou prameny pro poznání velkomoravských hradišť nerovnoměrné a nedostatečné, je třeba i dnes hledat cesty k tomu, abychom z nich mohli získávat stále více spolehlivých svědectví o životě společných předků českého a slovenského národa.

Na počátku každého poznání je zpravidla nějaké třídění předmětu

zkoumání. Nejinak je tomu se slovanskými hradišti. Jsou nížinná a výšinná, malá a velká, jednoprostorová i členěná — s ústředním hradem a předhradími, intenzivně nebo sporadicky osídlená. Mají tedy jednotlivé specifické znaky, podle nichž je možno je sdružovat. Bohužel, vyskytují se i takové lokality, kterým se z objektivních příčin nedochoval jejich základní znak, totiž opevnění, které by zřetelně určovalo jejich obvod, popřípadě vnitřní členění. A přece mohou i ony poskytnout určité podklady pro klasifikaci a zařazení do historického vývoje. Při hodnocení významu každého hradiště hraje důležitou roli jeho poloha v sídelní oblasti, jeho vztah k zázemí (rozsah a intenzita zázemí), a také jeho možné postavení v rámci politického, pro 9. století lze již říci přímo státního, útvaru. Je nepochybné, že v souvislosti s intenzivní etatizační činností docházelo k vnitřním proměnám na jednotlivých hradištích, když např. plocha dříve hustě osídlená byla překryta pohřebištěm, jako na mikulčické akropoli (J. Poulik 1957), nebo když byl z větší plochy vnitřního hradiště vyčleněn vládčův dvorec, jak vidíme v Mikulčicích (J. Poulik 1975, 89) nebo na Starých Zámcích v Brně-Lišni (Č. Staňa 1972, 138 až 139).

Pokusil jsem se před nedávnem (Č. Staňa 1985) shrnout hlavní poznatky o velkomoravských hradištích nastíněním jejich historického vývoje v 9. století. Základem pro to přirozeně musely být tyto objekty v terénu a jejich archeologický výzkum, neboť údaje v písemných zprávách jsou o nich sporadické a zcela nekonkrétní. Při charakteristice jednotlivých hradišť jsem vycházel jednak z publikací výsledků archeologických výzkumů, jednak z osobního poznání terénní situace většiny z uvedených lokalit, na mnohých jsem měl možnost sledovat výzkumné práce v terénu, a ze studia nálezů v muzeích. Klasifikace hradišť a jejich kritické roztřídění by bylo nemyslitelné bez přihlédnutí k geografickým poměrům v ústředním území Velké Moravy a bez znalosti, byť i torzovité, sídelní struktury, jak nám ji zachycují archeologické nálezy.

Historická terminologie, kterou jsem použil k označení jednotlivých skupin hradišť, upoutala patrně větší pozornost než sama podstata problematiky. Naznačuje to jediná stručná kritická reakce kvalifikovaného historika (D. Třeštík 1987, 60, pozn 93), která konstatuje, že jde o málo úspěšný pokus. Zdůvodnění této téze prokazuje základní nepochopení podstaty celé stati, neboť 39 hradišť (ne 24 datovaných) bylo rozděleno do 6 kategorií, a to podle archeologických indicií, tedy podle formy (společenská funkce je interpretací této formy) a pouze 6 lokalit (ne 11!) náleží do poněkud nejisté, což je v článku výslovně uvedeno, 6. skupiny „strážních hradů“. V této souvislosti je třeba označit za velký omyl kategorický výrok ve vlastním textu článku D. Třeštíka, k němuž patří citovaná poznámka 93 (1987, 39—40), že jsou velkomoravské hrady každý jiný v kontrastu k „v podstatě jednomu uniformnímu typu“ center správních obvodů v Čechách nebo v Polsku. Nesourodost pramenné základny pro třídění moravských hradišť netkví tolik ve výrazné vzájemné odlišnosti všech těchto objektů, jako spíše v jejich nestejném dochování a nestejném stavu jejich archeologického výzkumu. Při třídění, resp. typologizaci historických jevů sotva lze vytvořit kategorie, v nichž by si byly jevy podobné jako vejce vejci, a nikdy není možno všechny jevy beze zbytku natolik učesat, aby některé nezůstaly mimo tyto kategorie,

aniž by se zmenšila úloha těchto kategorií. Každé historické třídění je abstrakce, má pomocnou funkci při rekonstrukci dějinného procesu. Pokud jde o uniformitu sídelních útvarů vládní moci v 11.—12. století, lze na moravském území snadno prokázat, že jejich struktura byla neméně složitá než ve velkomoravském období (srovn. např. Olomouc, Brno, Znojmo, Přerov, Pustiměřský hrad, Spytihněv, Strachotín, Rokytná). A odvážné je mluvit o jednom uniformním typu i v Čechách nebo v Polsku. Jsem však D. Třeštíkovi za poznámku velmi vděčný. Vystihuje totiž trvajícím nesouladem mezi kritickým přístupem k písemným pramenům a rozpačitým postojem k archeologickým památkám interpretovaným historiky na základě literatury, takže nemohou být ekvivalentním historickým pramenem. „Archeologická pozorování“ potom nemají hodnotu pramenou, ale spíše ilustrativní, či dokonce dekorativní.

Význam slovanských hradišť jako historického pramene a základní principy jejich hodnocení a historické interpretace vystihl velmi dobře po pečlivém studiu písemných pramenů a českých hradišť J. Sláma: „Z údajů písemných pramenů je zřejmé, že raně středověká hradiště byla nejdůležitějšími centry života tehdejší společnosti a že jejich mocenský vzestup nebo naopak stagnace, úpadek a zánik, byly vždy důsledkem konkrétní dějinné situace. Tato skutečnost je pobídkou k tomu, aby určité jevy, které se shodně objevují u více hradišť na širším teritoriu, byly interpretovány historicky, a tak napomohly k objasnění některých dějepisných problémů dávné české minulosti.“ (J. Sláma 1986, 7). Znamená to, že je nedostatečná izolovaná interpretace jednoho objektu nebo jednoho jevu bez konfrontace s jinými poznatky stejného řádu v širších souvislostech. V tomto duchu jsem rozdělil velkomoravská hradiště podle archeologického projevu v historickogeografickém prostředí, tedy podle objektivní formy. Výsledek jejich historické interpretace představuje výklad jejich společenské funkce a v teoretickém shrnutí rozlišení tří sídelních forem opevněných míst již v 9. století, a to v kategoriích města, hradu a hospodářského dvorce.

Podle stavu archeologického výzkumu do roku 1983 zahrnul jsem do svého pojednání 39 lokalit z ústřední oblasti Velké Moravy na Moravě jižně od Jeseníků a Beskyd, v Dolních Rakousích severně od Dunaje a na jihozápadním Slovensku a to s celou jejich archeologickou problematikou, která pro nedostatečný výzkum nedovoluje vždy jednoznačnou historickou interpretaci. Alespoň 30 z těchto nalezišť je dnes možno spolehlivě datovat do 9. století. Na mapce (Č. Staňa 1985, Tab. 1) prázdné značky neznamenají nedatovaná hradiště, nýbrž nedostatečně prozkoumaná, takže je nejisté jejich zařazení do určité skupiny. V některých případech na to bylo výslovně poukázáno (např. Majcichov — o. c., 177, 182). Za poněkud nejistou považuji 6. skupinu, tzv. „strážní hradiska“, u nichž ze šesti ve třech případech je sporné datování opevnění, naopak nepochybují o objektivitě tří pohraničních seskupení (5. skupina), i když z dvanácti poloh je pět zatím nedostatečně datovaných. Hradiště 1.—4. skupiny odrážejí vnitřní strukturu velkomoravského státu. Jejich pevnostní ráz odpovídá složité situaci v období etatizačního procesu, kdy byl malý velkomoravský stát vystaven trvalému nebezpečí ze strany franské, resp. východofranské říše. Pátou a šestou skupinu lze spojovat přímo s obranou zemí, s ochranou obyvatelstva proti vnějšímu nepříteli.

Podle archeologického projevu je tedy možno v 9. století v mocenském jádru Velké Moravy (obr. 1) rozlišit těchto 6 skupin hradišť (Č. Staňa 1985, 162—180):

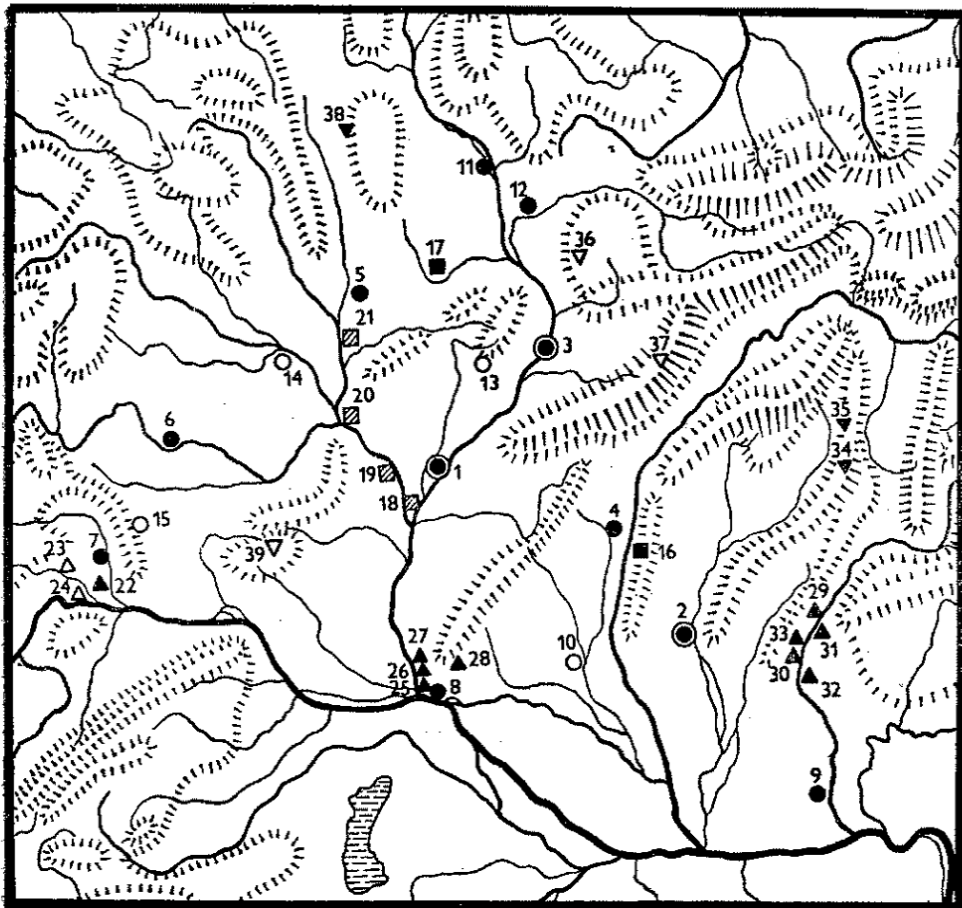
1. Sídlištní aglomerace uprostřed úrodných sídelních oblastí které kromě vnitřního hradu a předhradí s mohutnými souvrstvími, prokazujícími dlouhotrvající souvislé osídlení, zahrnují další chráněné akrsky s cennými nálezy a početná otevřená sídliště. V areálu těchto aglomerací se vyskytuje větší počet církevních staveb s bohatými pohřebišti. Do této skupiny patří Mikulčice, Nitra a Uherské Hradiště-Staré Město. Nejnovější výzkumy vybízejí k úvaze, nevyvíjelo-li se snad centrum obdobného typu také na území Olomouce (J. Bláha, nepublikované výzkumy). V hmotném projevu je analogické hlavní hradiště Blatenského knížectví Zalavár (A. Cs. Sós 1973, 95—100; B. M. Szöke—L. Vándor 1985).

2. Hradiska na okrajích sídelních regionů o rozloze opevněné, osídlené plochy větší než 4 ha, členěné alespoň na dvě části — na vnitřní areál a předhradí. Ležela na strmých ostrožnách (Gars-Thunau, Znojmo-Hradiště, Brno-Líšeň Staré Zámky, Bratislava, Ivančice-Réna), případně v polohách alespoň zčásti přirozeně chráněných ve zvlněném lesnatém terénu (Osvětimany-Sv. Kliment, Limberg-Heidenstatt), nebo vyzvednutých nad vodní toky (Přerov, Biňa). Výzkum na těchto lokalitách je zatím srovnání s 1. skupinou nepoměrně nedostatečný. Prokázal většinou intenzivní osídlení, v Bratislavě, v Gars-Thunau a v Brně-Lišni existenci kamenné, na maltu zděné stavby, nejspíše i v Brně Lišni kostela z 9. století. Polohou i zvláštní strukturou osídlení se ze skupiny vymyká Pobeřím. Při hledání společenské funkce těchto objektů by bylo možno vidět ve většině z nich provinciální hradištní města.

3. Hradiska na malých strmých ostrožnách v příznivé sídelně geografické situaci, jejichž plocha nedosahuje ani 1 ha a není uvnitř členěna hradbou a příkopem. Výzkum naznačuje nepočetné osídlení (Ducové, Zelená hora u Vyškova na Moravě). Měly snad úlohu hradů.

4. Relativně rozsáhlá hradiska oválného půdorysu, bez výrazného vnitřního členění, v nížinných polohách v úrodné krajině. Opevněná plocha byla sporadicky osídlena s výjimkou ústředního velmožského dvorce vyděleného palisádou, takže se jeho ohrazení neprojevuje v terénu před výzkumem. Výrazným představitelem této skupiny je Břeclav-Pohansko, kde probíhá téměř 30 let intenzivní archeologický výzkum. Ke skupině patří Pohansko u Nejdku, Petrova Louka u Strachotína a Rajhrad, ze slovenských lokalit snad Majcichov. V rámci velkomoravské společnosti představovala patrně tato hradiska především hospodářská střediska, organizovaná centrální mocí. Jejich jádrem byl velmožský dvorec obdobný karolinské curtis (B. Dostál 1973; 1975). V době zvýšeného ohrožení země plnila potom také funkci obrannou. Dobré svědectví pro to podává i jejich rozložení v zemi. Sloužila k ochraně a upevnění ústřední moci státu.

5. Zpravidla menší hradiska na ostrožích v polohách nad vodními toky dobře přirozeně chráněných, čímž se podobají hradům, seskupená ve třech celcích při nejvíce ohrožených hranicích země: na jihozápadě při Dunaji (Schiltern-Burgstall, Senftenberg, Stein a d. Donau-Altenburg), nad ústím Moravy do Dunaje (Devín, dvojice opevnění v Devínské Nové Vsi, Jur pri Bratislave), na východě v Pohroní (Hronský Beňadík, Rybník,

●A ●OB ■C ▣D ▲▲E ▼▼F

Obr. 1. Moravské hradiště v 9. století: A — sídelní aglomerace uprostřed sídelních oblastí (centrální hradištní města); B — hradiška na okrajích sídelních regionů, uvnitř členěná, osídlená opevněná plocha větší než 4ha (provinciální hradištní města); C — hradiška na malých strmých ostrožnách, plocha menší než 1 ha, uvnitř nečleněná hradbou a příkopem (hradištní hrady) D — rozsáhlá hradiška bez zřetelného členění, v nížinných polohách v úrodné krajině (hospodářská střediska s velmožským dvorcem); E — zpravidla menší hradiška v dobře přirozeně chráněných polohách na ostrožích nad vodními toky seskupená ve třech celcích při hranicích země (pohraniční obranné linie); F — výšinná hradiška ostrovního typu, dominující krajině (500–800 m n. m.), sporadicky osídlená (strážní hradiška). Prázdné značky: pro nedostatečné indicie nejisté určení funkce. 1. Mikulčice, 2 Nitra, 3 Staré Město, 4. Pobedim, 5 Brno-Líšeň-Staré Zámky, 6 Znojmo, 7 Gars-Thunau, 8 Bratislava, 9 Břina, 10 Majcichov, 11 Olomouc, 12 Přerov, 13 Osvětimany-Sv. Kliment, 14 Ivančice-Réna, 15 Limberg, 16 Ducové, 17 Zelená hora, 18 Břaclav-Pohansko, 19 Nejdek, 20 Strachotín, 21 Rajhrad, 22 Schiltarn, 23 Senftenberg, 24 Stein a. d. Donau, 25 Devín, 26 Devínská Nová Ves „Pisky“, 27 Devínska Nová Ves „Nad lomom“, 28 Jur pri Bratislave, 29 Hronský Beňadik, 30 Malé Kozmálovce, 31 Rybník, 32 Starý Tekov, 33 Tlmače, 34 Hradec, 35 Nitrianské Pravno, 36 Hostýn, 37 Klášťov, 38 Mařín, 39 Oberleiserberg.

Tlmače, Malé Kozmálovce, Starý Tekov). Lze předpokládat, že na existenci těchto „obránných linií“ měla zájem ústřední státní moc.

6. Výšinná hradiska ostrovního typu v nadmořské výšce 500—800 m, dominující krajině, se sporadickým osídlením (Hostýn, Klášťov, Hradec a „Vyšehrad“ v Nitranském Pravně v okrese Prievidza, Oberleiser Berg v Dolních Rakousích), se strážní funkcí.

Toto pracovní rozdělení moravských hradišť bylo určeno ve své historické podobě k zamyšlení nad úlohou hmotných památek při řešení dějepisných problémů. Na druhé straně by mělo být podnětem k objektivnímu, širšímu porovnávání jevů objevovaných při archeologických výzkumech v terénu a k hledání odpovědí na konkrétní otázky, které nám dosavadní nálezy dávají.

Jedním z objektů, které v posledních čtyřiceti letech přinesly množství nálezů, poznatků, ale i otázek, je Staré Město a jeho okolí. Zatímco v prvních letech bylo Staré Město bez konkurence svými dvěma kostely s bohatými pohřebišti (V. Hrubý 1955; J. Poulík 1955), muselo se později dělit o slávu s Mikulčicemi a Břeclaví-Pohanskem. Archeologický výzkum zde často, stejně jako v Nitře, jen paběrkoval. Odkrýval, někdy formou pečlivě vedených záchranných prací při přípravě terénu pro moderní výstavbu, to, co ušlo zničení při tisíciletém osídlení celého areálu. I když historická a moderní zástavba nedovoluje rozvinout výzkum v eventuelním jádru aglomerace na „Ostrově sv. Jiří“ v Uherském Hradišti, kde se podařilo jednoznačně prokázat předvelkomoravské počátky hradiště a silné osídlení ve velkomoravské době (R. Snášil—R. Procházka 1981), dosavadní poznatky dovolují vidět v tomto sídelním komplexu jedno z nejvýznamnějších center Velké Moravy, jež stálo spolu s Mikulčicemi a Nitrou vysoko nad všemi ostatními tehdejšími opevněnými sídlišti. Vedle základních znaků společných hlavním velkomoravským centrům má staroměstská oblast svá specifika. Odlišnost je dána především geografickou situací, v níž byla jednotlivá střediska založena. Mikulčická aglomerace ležela v široké, ploché údolní nivě, patrně na ostrově sevřeném rameny řeky Moravy (J. Poulík 1957, 359), daleko od teras zvedajících se nad údolí. Staroměstská aglomerace zaujímal členitější terén na dohled od Napajedelské soutěsky a od hradby Chřibů, kde ještě byla niva modifikována výběžky kopců, takže kolem ní mohlo dojít i k určitému vertikálnímu rozvrstvení sídlišť. Osídlení na „Ostrově sv. Jiří“ by bylo položeno nejnižší, druhý horizont vytvářejí sídliště na pravém břehu Moravy proti „Ostrovu sv. Jiří“, poněkud výše leží „Špitálky“, potom pohřebiště „Na valách“. Dominantu tvoří výšina v Sadech. Na rozdíl od Mikulčic, kde je po rozsáhlých výzkumech na akropoli dobře známé dvorské prostředí, odkrývalo se ve Starém Městě především patrně předhradí s osídlením spíše vesnického rázu (V. Hrubý 1965). Kulturní vrstva na většině plochy byla slabá, takže se zatím nejví možností prokázat na pravobřeží řeky větší souvislé osídlení. Za ekvivalentní lze považovat v Mikulčicích a na Staroměstsku okrsky s kostely a pohřebišti. Ve Starém Městě si zaslouží zvláštní pozornosti „Špitálky“ s osobitou skupinou šperků (J. Poulík 1955). Pohřebiště „Na valách“ by snad mohlo mít přímý vztah k nízko položenému sídlišti na „Ostrově sv. Jiří“; nejde jen o případné nebezpečí dosahu spodní vody při kopání hrobových jam, nýbrž i o sku-

tečnost, že při početném osídlení plochy opevněného místa ubírala pohřebiště plochu potřebnou pro aktivní život hradiště.

Nelze v krátkosti srovnávat všechny aspekty materiální kultury Mikulčic a Starého Města. V duchu dobré tradice akademika J. Poulíka (1948) upozorním jen na nejobyčejnější nálezy — na keramiku. Nádoby, jimž vtiskly dílny zvláštní, poměrně jednotný ráz — vůdčí typy v 9. století na těchto lokalitách, zřetelně prokazují dva odlišné výrobní okruhy. Zatímco na Staroměstsku je rozšířen pomoravský typ keramiky, v Mikulčicích (v rámci typů 2a a 3 podle Z. Klanici 1970, 104) a v jejich širokém zázemí, i na Pohansku u Břeclavi (ve 4. skupině B. Dostála 1975, 163) vystupuje jiný osobitý typ nádob. Zatímco nám dosud chybí syntetické třídění moravských šperků podle výrobních okruhů, může nám pomoci keramika při sledování vyzařování vlivů z určitých center. Mikulčická keramika se vyskytla jako ojedinělý, výrazně cizí prvek na Brněnsku, v blučínské oblasti, a to na hradišti Staré Zámky v Brně-Lišni a na pohřebišti v Rajhradě (Č. Staňa 1984, 217—219), pomoravská keramika totožná s nálezy na Uherskohradištsku na sídlišti v Kojetíně na Hané (Č. Staňa, NZ v archivu ARÚ ČSAV v Brně, č. j. 183/77). I když jde zatím o slabé indicie, přece jen naznačují možnou cestu k hledání oblastí přímého vlivu jednotlivých center, a tak jeden z ukazatelů jejich významu. V souvislosti s Brněnskem předpokládám, že styky s mikulčickým prostředím signalizují přímo mocenský vliv, vycházející z tohoto centra. Jemu asi podléhalo také Pohansko u Břeclavi, kde ovšem výmluvnější než shoda ve výrobním stylu jedné skupiny nádob je používání kamene ze stejných lomů jako v Mikulčicích (B. Dostál 1968, 215—218). Ze staroměstského centra ev. mohlo být řízeno ovládání severnější oblasti za předpokladu, že obě hlavní hradiště ve středním Pomoraví byla oporou mojmírovské domény.

Současný nerovnoměrný stav archeologického výzkumu neumožňuje dosti objektivní srovnávání obou pomoravských středisek. Není tedy možno závěry absolutizovat. Je nutno přiznat Mikulčicím řadu předností, není však vážným argumentem proti Starému Městu poukaz na nedostatek opevnění, ani na vesnický ráz osídlení, jež je patrně na vnějším předhradí, pokud nebude proveden dostatečný výzkum na „Ostrově sv. Jiří“. Výzkum Moravského muzea ve Starém Městě vstupuje pod vedením dr. L. Galušky do nové fáze. Na rozdíl od minulosti se již vytvořily podmínky pro dobrou spolupráci se Slováckým muzeem, což jistě povede ke komplexnímu pohledu na uherskohradištsko-staroměstskou oblast, který dlouho chyběl (srovn. např. na rozdíl od V. Hrubého vyhraněné stanovisko I. L. Červinky 1948). Budu rád, přispějí-li mé poznámky alespoň maličko k zamyšlení při vyhodnocování dosavadních bohatých nálezů a při vytváření programu dalšího systematického výzkumu celé velkomoravské sídlištní aglomerace na území všech částí města Uherského Hradiště.

LITERATURA

- Červinka, I. L. 1928: Slované na Moravě a říše Velkomoravská. Brno.
Červinka, I. L. 1948: Hradiště a Velehrady na Moravě. Uh. Hradiště.
Dostál, B. 1968: K významu petrografického studia stavebního kamene velkomoravských hradišť. In: SPFFBU E 13, s. 215—218.

- Dostál, B. 1973: Ein slawischer Herrenhof des 9. Jahrhunderts in Břeclav-Pohansko (Mähren). In: Berichte über den II. Internationalen Kongress für Slawische Archäologie, III. Berlin, s. 299—306.
- Dostál, B. 1975: Břeclav—Pohansko. IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- Hrubý, V. 1955: Staré Město — velkomoravské pohřebiště „Na valách“. Praha.
- Hrubý, V. 1965: Staré Město. Velkomoravský Velehrad. Praha.
- Klanica, Z. 1970: Pokus o třídění keramiky z Mikulčic. In: Sborník Josefu Poulíkovi k šedesátinám. Brno, s. 103—114.
- Niederle, L. 1927: Byzantské šperky v Čechách a na Moravě. Památky archeologické 35, s. 338—352.
- Niederle, L.—Zelinitius, A. 1929: Slovanské pohřebiště v Starém Městě u Uh. Hradiště. In: Zprávy Státního archeologického ústavu 1, s. 1—35.
- Poulik, J. 1948: Staroslovanská Morava. Praha.
- Poulik, J. 1955: Nález kostela z doby říše Velkomoravské v trati „Špitálky“ ve Starém Městě. Památky archeologické 46, s. 307—351.
- Poulik, J. 1957: Výsledky výzkumu na velkomoravském hradišti „Valy“ u Mikulčic. Památky archeologické 43, s. 241—388.
- Poulik, J. 1975: Mikulčice. Sídlo a pevnost knížat velkomoravských. Praha.
- Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku. II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praha.
- Snášil, R.—Procházka, R. 1981: Příspěvek k poznání velkomoravského střediska severní části Dolnomoravského úvalu. In: Slovácko 23, s. 9—58.
- Sós, A. Cs. 1973: Die slawische Bevölkerung Westungarns im 9. Jahrhundert. München.
- Staňa, C. 1972: Velkomoravské hradiště Staré Zámky u Líšně. Stavební vývoj. In: Monumentorum tutela — Ochrana pamiatok 8, s. 109—171.
- Staňa, C. 1984: Einige Fremdelemente in der materiellen Kultur der Brünner Gegend in 9. Jahrhundert. In: Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.—10. Jahrhundert. Nitra, s. 217—223.
- Staňa, C. 1985: Mährische Burgwälle im 9. Jahrhundert. In: Friesinger H.—Daim, F.: Die Bayern und ihre Nachbarn 2. Wien, s. 157—200, t. 1—8.
- Szöke, B. M.—Vándor, L. 1985: Neue Ergebnisse der Ausgrabungen im Kisbalaton-Gebiet. In: Friesinger, H.—Daim, F.: Die Bayern und ihre Nachbarn 2. Wien, s. 207—212, t. 1—4.
- Šimek, E. 1920—1921: Děvín. Památky archeologické 32, s. 1—53.
- Třeštík D. 1987: Pád Velké Moravy. In: Typologie rané feudálních slovanských států. Praha, s. 27—76.

SUMMARY

Staré Město and the Great Moravian fortified settlements

The author states, that the sources for the identification of Great Moravian fortified settlements are unequal, partly because of no identical preservation of remainders and partly for no identical intensity of the process of an archeological research at various sites, and they have still been insufficient. Nevertheless, in spite of it, they give us a number of important evidences on the life in the Great Moravian State. Any material classification of an investigated object contributes to the development of knowledge. According to the archeological indication and the geographical position, it means, according to the form, the author divides 39 fortified settlements of the Great Moravian central area (Kerngebiet) into six groups, the historical interpretation of which has been published earlier (Staňa 1985). They are:

1. settlement agglomerations in the middle of fertile settlement areas — central fortified cities.
2. big height fortified settlements, divided, on the boundaries of settlement regions — provincial fortified cities.
3. small height fortified settlements, undivided — fortified strongholds.

4. extensive lowland fortified settlements without a prominent inside division — settlements of a great economic importance with a manorial estate.

5. minor height fortified settlements grouped in three units along the frontier of the Great Moravian State — frontier defensive lines.

6. height fortified settlements of an island type — with a guard function (?).

The author refuses any existence of a principle contrast between the form of Great Moravian fortified settlements (any other!) and younger centres of administrative districts in Bohemia or in Poland (the uniform type!), as D. Třeštík has quoted (1987, 39—40).

The first group of the fortified settlements is situated high above all the other fortified centres. The greatest deal of knowledge is concentrated to the two centres in the crystallize region of the Mojmir power, to Mikulčice and to the Staré Město agglomeration. Their basic differentiation was qualified by the geographical situation: Mikulčice is situated in a broad open low-country, Staré Město in an area modified by feet hills. There is a well known estate setting in Mikulčice and a fortified settlement-head in Staré Město. Comparing the both centres an argument that there is an insufficiency of ramparts in Staré Město cannot be accepted as a reliable one, as well as reference to a village character of the settlement. Independent districts with churches with rich burial grounds are equivalent in both sites. The burial-ground "Na valách" has a special position in Staré Město, here inhabitants of the settlement of the "St. George's Isle" might have had their burial ground there. According to the archaeological finds (especially pottery) we can state, that the influence of power started from Mikulčice to the Dyje Basin and to the Brno area, and from the centre of the Staré Město area possibly to Haná region. In the further archaeological research in the Staré Město agglomeration, a great deal of attention would have been given to the "St. George's Isle".